

HET **PUBLIEKSTHEATER**

K R A N T N U M M E R 1

STILTE
HAMLET

HET PUBLIEKSTHEATER: EEN NEST VOL GEURIGE KRUIDEN.

U HEBT HET EERSTE NUMMER IN HANDEN VAN DE NIEUWE INFORMATIEKRANT VAN HET PUBLIEKSTHEATER.

HOEZOE WAAROM WAT GEK?! OP DE VALREEP NOG MET IETS NIEUWS KOMEN? ZEKER OM DE ZWANEZANG EXTRA LUISTER BIJ TE ZETTEN.- JA, WAAROM EIGENLIJK NIET? WE HEBBEN TENSLOTTE OOK HET LEF OM OP DE VALREEP NOG MET VIJF NIEUWE PRODUKTIES, EN NIET DE MINSTE, UIT TE KOMEN.

DE MYTHISCHE VOGEL FENIKS STREKT ONS TOT VOORBEELD: ONS OUDE NEST STROOIEN WE NET ALS HIJ VOL GEURIGE KRUIDEN - EN DAN STEKEN WE ER DE FIK IN. WE DOEN AAN ZELFVERBRANDING. NIET UIT ENIGE VORM VAN FANATISME - THEATER KAN HET MET BEELDSPRAAK AF, HEEFT GEEN BENZINE NODIG - MAAR LACONIEK EN BLIJMOEDIG, GEDREVEN DOOR ÉÉN HARTSTOCHT SLECHTS: VERJONGEN.

BIJ TONEELGROEP CENTRUM VOERT MEN EEN PARALLELE ACTIE, EN HET WONDERBAARLIJKE IS NU DAT, ZOALS BEKEND, UIT BEIDE 'GEDOODVERFDE' VOGELS ÉÉN JONGE EN GROTE VOGEL HERRIJZEN ZAL. TONEELGROEP AMSTERDAM GAAT-IE HETEN. ZO GEEFT ELKE TIJD OP HAAR EIGEN WIJZE VORM AAN DE FENIKS-MYTHE.

UIT ALLE ONDERZOEKEN DIE IN DE AFGELOPEN JAREN ZIJN GEDAAN NAAR HET DALEND BEZOEKERSAANTAL BIJ HET TONEEL, BLIJKT STEEVAST DAT DE INFORMATIE DIE WIJ OVER DE VOORSTELLINGEN GEVEN ALTIJD NOG BETER KAN. UITGEBREIDER ÉN APPETIJTELIJKER. VANDAAR DEZE KRANT, DIE, HOE LEZENSWAARD OP ZICHZELF OOK, TOCH NIET MEER WIL DAN UW TREK IN ONZE VOORSTELLINGEN OP TE WEKKEN. IN STILTE VAN LARS NORÉN, WAARVAN WE DE WERELDPREMIÈRE GEVEN, EN IN HAMLET.

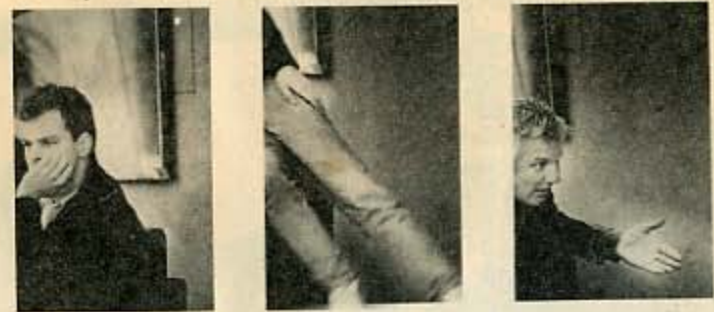
VERDER IN DIT EERSTE NUMMER, OP DE VOORLAATSTE PAGINA, EEN TERUGBLIK OP DE VORIG SEIZOEN GEHOUDEN TONEELSCHRIJFWEDSTRIJD. EEN NIEUWE WORDT METEEN UITGESCHREVEN. OPGELET DUS!

redactie

En alles zal rustig worden
En ik zal rustig worden
en naar alles verlangen.

Uit: Dagboek, Lars Norén (1976)

Repetitiefoto's: Hein van der Heyden (l) en Eric van der Donk (r).

STILTE

L A R S N O R É N

MET

*Eric van der Donk
Ann Hasekamp
Hein van der Heyden
Anita Menist
Herman Naber*

decor:
Marc Cnops

kostuums:
Rien Bekkers

dramaturgie:
Joost de Wolf

regie-assistent:
Albert Lubbers

regie/vertaling:
Karst Woudstra

**Zie voor
speeldata
achterpagina**

MET

*Pierre Bokma
Margo Dames
Hans Croiset
Petra Laseur
Frans Vorstman
Henk Rigters
Bert Bunschoten
Wigbold Kruijver
Hugo Koolschijn
Laurens Spoor
Titus Muizelaar
Joost Boer
Frans Spek
Hans v.d. Berg*

stemtraining:
Ernst Boreel

dekor:
Jon Dekker

lichtontwerp:
Henk van der Geest

gevechten:
Cor v.d. Valk

vertaling:
Gerrit Komrij

dramaturgie:
Janine Brogt

regie:
Gerardjan Rijnders

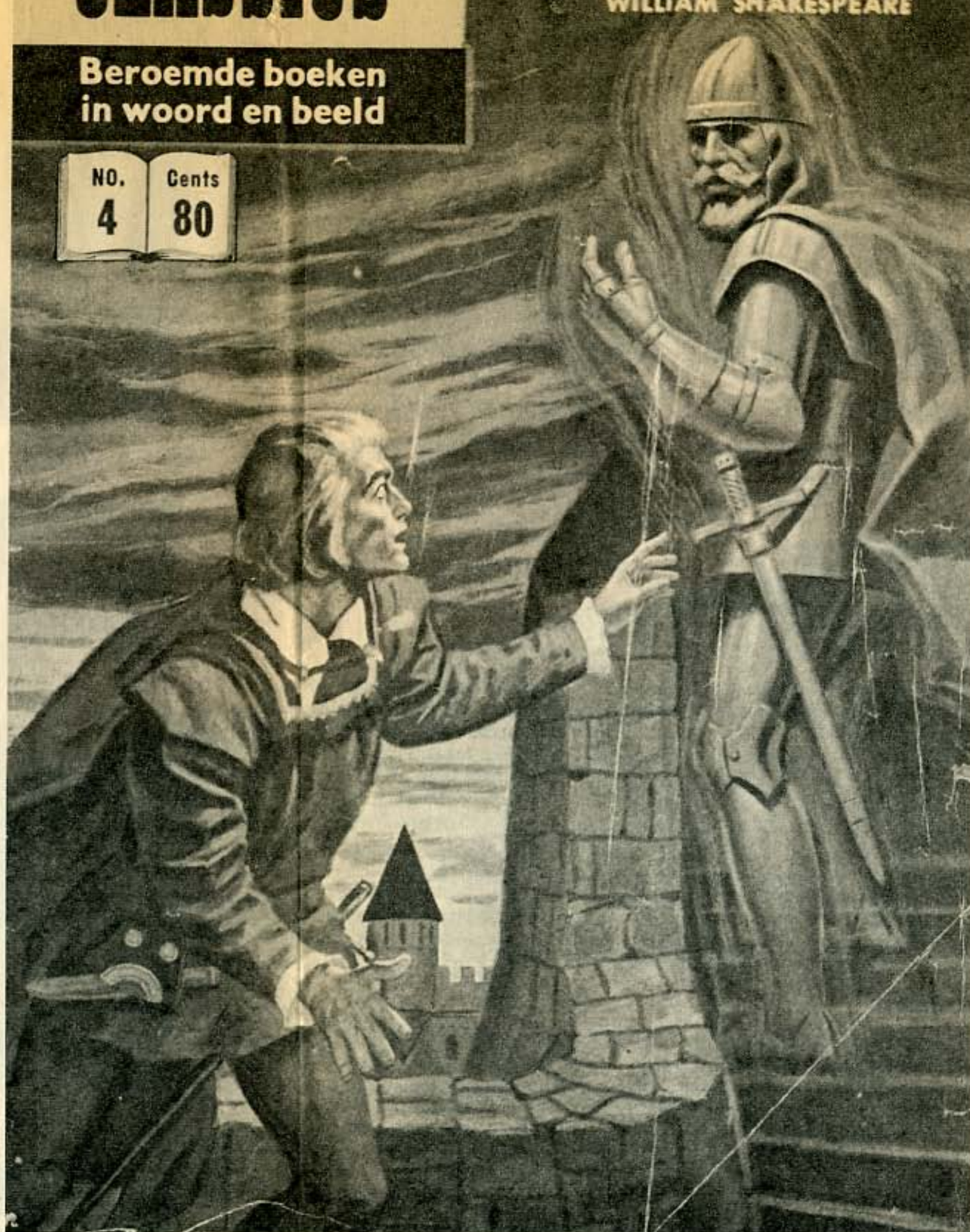
**Zie voor
speeldata
achterpagina**

Illustrated
CLASSICS

HAMLET
WILLIAM SHAKESPEARE

**Beroemde boeken
in woord en beeld**

NO. 4
Gents 80

WAT GEBEURT ER IN HAMLET?

HAMLET BEGINT ALS DE GEEST VAN DE OVERLEDEN KONING VAN DENEMARKEN OP DE TRANSEN VAN ZIJN KASTEEL ELSINORE VERSCHIJNT MET EEN BOODSCHAP VOOR ZIJN ZOON, PRINS HAMLET. ALS HAMLET OOIT ZIJN VADER LIEFHAD, MOET HIJ DIENS MOORD WREKEN. DE MOORDENAAR IS CLAUDIUS, DE NIEUWE KONING EN HET 'GOOR EN OVERSPELIG BEEST', DAT DE OUDE KONING VERGIFTIGDE EN SNEL DAAROP TROUWDE MET DE KONINGIN, HAMLETS

MOEDER. HAMLET MOET DE MOORD WREKEN, MAAR HIJ MAG NIETS TEGEN ZIJN MOEDER ONDERNEMEN; ZIJ MOET, VOLGENS DE OPDRACHT VAN DE GEEST, AAN DE PRIKKELS VAN HAAR EIGEN GEWETEN WORDEN OVERGELATEN.

METHODISCHE WARTAAL

Nu komt het verhaal op gang. Hamlet vertelt zijn weinige vertrouwden, dat zij niet raar moeten opkijken, als hij zich abnormaal zou gaan gedragen. Vervolgens horen wij, dat hij Ophelia, op wie hij verliefd heette te zijn, met zijn gedrag de stuipen op het lijf heeft gejaagd. Tegen Ophelia's vader, de voornaamste raadsman van Claudius, spreekt hij een soort methodische wartaal. Hij laat aan zijn twee vroegere studievrienden, Rosencrantz en Guildenstern, blijken, dat hij heel goed weet dat deze zijn ontboden door Claudius en de koningin, om zijn 'waan-zin' te onttraadselen. Hij organiseert een toneelvoorstelling, waarin Claudius vanaf de planken geconfronteerd wordt met zijn wandaad. Hij heeft een gesprek met zijn moeder, waarin hij haar ervan tracht te overtuigen, dat zij Claudius' bed moet mijden. En hij doodt, min of meer per ongeluk, Polonius, Ophelia's vader. Claudius heeft inmiddels lont geroken en stuurt Hamlet naar Engeland, met de geheime boodschap aan de koning van Engeland om Hamlet uit de weg te ruimen. Ophelia wordt gek. Haar broer, Laertes, keert uit Frankrijk naar Denemarken terug, een plichtsgetrouw zoon die zijn vaders dood op diens moordenaar komt wreken. Als Claudius bericht krijgt dat Hamlet in plaats van dood in Engeland, levend in Denemarken is teruggekeerd, bepraat hij Laertes en richt diens wraaklust op Hamlet. Ophelia verdrinkt.

STERFGEVALLEN

Hamlet ontmoet bij zijn thuiskomst de rouwstoet van Ophelia en tart Laertes' verdriet om zijn zuster. Claudius organiseert een sportief duel tussen Laertes en Hamlet. Laertes' degen is niet botgemaakt en bovendien in gif gedoopt; ten overvloede houdt Claudius een beker vergiftigde wijn klaar, voor het geval Laertes Hamlet niet zou verwonden. Door een misverstand drinkt Hamlets moeder de giftige wijn. Laertes verwondt Hamlet, maar Hamlet raakt Laertes met dezelfde degen. De koningin sterft, Laertes bekennt, stervend, het koninklijk verraad. Eindelijk doodt Hamlet Claudius en sterft dan zelf.

DE REST IS STILTE

Keren we even terug naar het moment dat Hamlet van zijn vaders geest de opdracht van diens dood te horen heeft gekregen. Zijn opdracht is duidelijk. En aan het eind van het stuk is Hamlets vader inderdaad gewroken: Claudius is dood. Maar niet hij alleen: twee gezinnen zijn uitgeroeid: behalve Claudius ook de koningin en Hamlet zelf en Ophelia, haar vader en haar broer. En dan bovendien nog Rosencrantz en Guildenstern wier dood op de valreep vanuit Engeland wordt gemeld. Was Hamlet, na de ontmoeting met zijn vaders geest, regelrecht op Claudius afgestapt met het wrekend zwaard in de hand, dan was er één dode gevallen in plaats van acht en dan bestond er geen stuk HAMLET.

Gaat het stuk dus niet waarover het gaat? En waar gaat het eigenlijk over? Een van de bekendste commentaren op het stuk heet: *What Happens In Hamlet*, en die titel geeft inderdaad te denken, net als de vele strekkende meters commentaren, commentaren op commentaren, en zo verder.

MYSTERIES

Het geheim zit waarschijnlijk in het feit dat we niets zeker weten, nauwelijks iets van het stuk sluitend kunnen verklaren, zonder dat ooit het gevoel ontstaat dat dat een tekortkoming van het stuk zou zijn. Met al zijn ongerijmdheden is HAMLET een volstrekt overtuigend beeld van 'een mens, in niets, niets uitgezonderd'. Zelfs het stuk HAMLET bestaat niet, althans, er is geen definitieve tekst voorhanden. Elke gezaghebbende editie doet een min of meer verantwoorde keuze uit drie uiteenlopende teksten die van het stuk voorhanden zijn. Het is onduidelijk of HAMLET een bewerking is van een ouder stuk, een tot nu toe onvindbare Ur-HAMLET. Het Duitse stuk 'Der Bestrafte Brudermord', dat lange tijd als bron werd beschouwd, is door recente research gedegradeerd tot bewerking van HAMLET.

Ook de vraag naar de identiteit van Shakespeare is weer actueel geworden; het zeer uitgebreide en goed gedocumenteerde werk van Charlton Ogburn: *The Mysterious William Shakespeare*, heeft een oude discussie nieuw leven ingeblazen en uit de sfeer van obscurantisme gehaald: Shakespeare's ware identiteit is die van Edward de Vere, zeventiende graaf van Oxford, geboren in 1550 en hij gebruikte de naam van de acteur William Shakespeare als nom de plume.

Genoeg. Wat gebeurt er in HAMLET? Waarom doet Hamlet of hij gek is? Waarom doodt hij Claudius niet meteen? Gelooft hij in de geest, of niet? Is hij een jongen, of is hij dertig? Verraadt Ophelia hem, zoals zijn moeder hem heeft verraden? Heeft Claudius zijn vader echt vermoord? Is Claudius zijn vader? Denkt Hamlet dat hij Claudius doodt, als hij Polonius doodsteekt? Is hij eenzaam? Heeft hij veel vrienden? Is zijn dood een triomf of een verschrikkelijke mislukking?

Elke voorstelling hoort een definitief antwoord te geven, tot de voorstelling is afgelopen. Dan is er weer ruimte voor vragen; en voor een nieuwe voorstelling.

J.B.

Kostuumontwerper Rien Bekkers en medewerkster, Gerard Jan Rijnders kijkt toe.

Repetitiefoto:
Pierre Bokma en Hugo Koolschijn.

Een kostuumpas voor Petra Laseur.

Het kostuumatelier Costhea.

IK DOE HAMLET HELEMAAL NIET, IK LAAT HEM GEWOON WEG. MAAR KIJK EENS WAT IK ER VOOR TERUGGEEF!"

22 februari 1925.

Zeer geachte Heer Barrymore,

Ik moet u hartelijk danken voor uw uitnodiging - en dan bovendien in zulke vriendelijke bewoordingen - voor de première van uw HAMLET in Londen; en ik ben blij, dat u niet te klagen hebt over de reacties van publiek of, over het geheel genomen, van de pers. Men was zich er wel van bewust dat dit een buitengewone en zeer interessante gebeurtenis was, en voor zover het uw persoonlijkheid betrof werd men niet teleurgesteld.

Ik betwijfel evenwel of u zich op de hoogte hebt kunnen stellen van de reeks Shakespearevoorstellingen in Engeland gedurende de laatste vijftien jaar, of in elk geval voldoende, om u te realiseren hoe gewaagd uw benadering van het stuk was. De laatste keer dat ik het zag, in Stratford-on-Avon, werd het hele stuk in drie uur en drie kwartier gespeeld, met één pauze van tien minuten; en die tijd ging voorbij zonder een spoor van verveling, ofschoon de bezetting niet buitengewoon opmerkelijk was.

Donderdagavond deed u er vijf minuten langer over, terwijl het stuk tot mootjes was gehakt, met als ademafsnijdend hoogtepunt het schrappen van de scene met de fluiten - wat ongeveer neerkomt op het spelen van KONING JOHN zonder kleine Arthur.

U bespaart ongeveer anderhalf uur op Shakespeare door te kappen en daarvoor in de plaats kregen we uw eigen drama zonder tekst. Dat was bijzonder ondernemend van u. In van die moderne stukken zonder duidelijke personages en met uitsluitend cliché's als dialoog, moet de acteur, op het verhaaltje na, alles zelf invullen; tussen de regels door moet hij de psychologie erin weven en zelf de fascinerende held creëren die de auteur niet vermocht te schrijven. Het is niet zo dat hij iets van de schrijver weglaat en daarvoor in de plaats iets van zichzelf zet: hij vult de leegte door het werk van de schrijver te doen en die zou hem daar heel dankbaar voor moeten zijn.

Maar men neemt met verbijsterende aanmatiging een ontstellende verantwoordelijkheid, als men deze methode op Shakespeare beproeft. Met al zijn tekortkomingen was Shakespeare een zeer groot toneelschrijver; en de acteur die probeert zijn stukken te verbeteren probeert een absolute uitblinker te zijn op twee vakgebieden waarin de topprestaties tot de zeer hoge uitzonderingen horen. Shakespeare zelf, die niet bepaald bescheiden was, pretendeerde niet HAMLET te kunnen schrijven én spelen; hij stelde zich ermee tevreden in het donker de tekst

van de geest te zeggen. Maar u hebt u niet alleen gewaagd aan het spelen van HAMLET, maar ook hebt u ongeveer een derde van SHAKESPEARE'S stuk weggegooid en vervangen door iets van uzelf, en dan bovendien nog zonder de steun van dialoog. In plaats van, om zo te zeggen, HAMLET te doen, zegt u dus: 'Ik doe HAMLET helemaal niet, ik laat hem gewoon weg. Maar kijk eens even wat ik ervoor teruggeef!'

Een dergelijke onderneming kan zich alleen rechtvaardigen door de reactie van het publiek. U gooit de fluiten eruit, want die zijn een cliché en de scene met de koning na de dood van Polonius met clausen als: 'Hoe ieder voorval tegen mij getuigt', want dat is ouwe koek en in plaats daarvan demonstreert u die hoogst moderne uitvinding die Oedipuscomplex heet, op deze manier Hamlet een waarlijk incestueus motief verschaffend naast de louter conventionele incest van een huwelijk met een zwager (in Engeland nu toegestaan). U verandert Hamlet en Ophelia in Romeo en Julia. Als regisseur kiest u ervoor Laertes en Ophelia elkaar als minnaars te laten omhelzen in plaats van hen te laten kibbelen en bekvechten als bazige grote broer en zijn kleine zusje: alweer een complex!

Of dit alles succesvol is hangt af van het feit of Barrymore's stuk op basis van Shakespeare net zo meeslepend is als Shakespeare's stuk en of al die pantomime van u het publiek net zo kan boeien als het doodgewoon spelen van Shakespeare's rhetorica. Ik wacht de uitkomst met spanning af.

Mijn eigen mening is natuurlijk die van een schrijver. Ik schrijf stukken die zelfs met pijlsnelle changes en één korte pauze drie en een half uur duren. Er is geen tijd voor stiltes en pauzes; de acteurs moeten de tekst regel voor regel spelen en niets tussen de regels door en negentig procent van het acteren gebeurt met hun stem. HAMLET - de HAMLET van Shakespeare - duurt op die wijze gespeeld vier uur; zonder inzinkingen en verveling. Op elke andere manier is Shakespeare stomvervelend, omdat hij dan tot smakeloze brokken wordt vormalen. Ik prefereer mijn recept. Ik wou dat u het ook eens probeerde en u concentreerde op spelen in plaats van toneelschrijven, want, geloof me, Shakespeare schrijft u finaal van het toneel af. Maar misschien is dat mijn vervangende beroepsjaloerie.

Dit alles durfde ik die bewuste avond niet tegen Mevrouw Barrymore te zeggen. Voor haar was het die avond al kil genoeg, zo zonder mantel in de stalletjes, ook zonder een koude douche van uw, misschien al te oprechte,

G. BERNARD SHAW

TOEN DE BEROEMDE AMERIKAANSE VER-
TOLKER VAN HAMLET, JOHN BARRYMORE,
IN 1925 ZIJN VERSIE VAN SHAKESPEARE IN
LONDEN VERTOONDE, ONTVING HIJ DE
VOLGENDE BRIEF VAN DE TOEN 69-JARIGE
TONEELSCHRIJVER EN CRITICUS GEORG
BERNARD SHAW.

Repetitiefoto:
Pierre Bokma, Titus Muizelaar en Frans Vorstman.

NOW I AM ALONE

Eén van de grootste voorrechten van een niet-engelstalig publiek is, dat het Shakespeare's stukken in vertaling mag genieten. Engelssprekende landen zijn aangewezen op de taal van vierhonderd jaar geleden en het notenapparaat, dat voor het goede begrip daarvan noodzakelijk is, krijg je in de zaal niet bijgeleverd. Shakespeare wordt dus vertaald, al eeuwenlang. In de achttiende eeuw gebeurde dat uit het Frans, omdat de Franse bewerkingen aanzienlijk populairder waren dan de als barbaars beschouwde Engelse originelen. Er werd heel wat rechtgebroid: Hamlet zei bij voorbeeld niet: 'De rest is stilte' en stierf daarna ook niet, omdat men hem aan het slot van de tragedie liever levend en gekroond zag. De negentiende eeuw liet Hamlet wel de laatste adem uitblazen, maar verwijderde zorgvuldig toespelingen op seksualiteit, weinig aan de verbeelding overlatende beeldspraak en schunnige liedjes, waar Shakespeare's teksten rijk aan zijn. Maar ook een getrouwe, niet preutse vertaling heeft niet het eeuwige leven. De ongelooflijke flexibiliteit en rijkdom van Shakespeare's taal eist van een vertaling dat de grenzen van wat taalkundig en beeldend mogelijk is, zo ver mogelijk worden gerekt. Hoezeer die grenzen verschuiven, zie je als je een paar vertalingen naast elkaar legt. Ter illustratie hierbij een gedeelte uit Hamlets monoloog over de toneelspeler die hem zojuist vol vuur een fragment heeft voorgespeeld. De eerste vertaling is van Dr. L.A.J. Burgersdijk, uit 1887; de tweede van Bert Voeten, 1957 en tenslotte de vertaling die Gerrit Komrij voor deze voorstelling heeft gemaakt. J.B.

SHAKESPEARE

Ay, so God buy to you. Now I am alone.

O what a rogue and peasant slave am I!

Is it not monstrous that this player here,

But in a fiction, in a dream of passion,

Could force his soul so to his own conceit

That from her working all his visage wann'd,

Tears in his eyes, distraction in his aspect,

A broken voice, and his whole function suiting

With forms to his conceit? And all for nothing!

For Hecuba!

What's Hecuba to him, or he to her,

That he should weep for her? What would he do

Had he the motive and the cue for passion

That I have? He would drown the stage with tears,

And cleave the general ear wioth horrid speech,

Make mad the guilty and appal the free,

Confound the ignorant, and amaze indeed

The very faculties of eyes and ears.

Burgersdijk

Thans ben ik alleen.

O welk een schurk en lage slaaf ben ik!

Of is 't geen gruwel, dat die speler hier
In een verdichtsel, in een droom van hartstocht,
Zijn ziel zoo dwingt naar wat hijzelf zich schiep,
dat door de ontroering heel 't gelaat hem bleek,
Het oog vol tranen, 't uitzicht raad'loos werd,
De stem hem brak, en houding en gebaar
Zijn schepping leven deed, en dat om niets!
Om Hecuba!

Wat is hem Hecuba, wat is hij haar,
Dat hij haar tranen plengt? Wat zou hij doen,
Had hij de drijfveer, 't wachtwoord voor ontroering,
Als ik? Zijn tranen overstroomden heel 't tooneel,
Zijn taal sneed huiveringwekkend elk in 't oor,
Dol wierd wie schuldig, bleek wie vrij van schuld was.
De arglooze wierd verbijsterd, en niet een,
Wien oog en oor niet dof wierd en verdoofd.

Bert Voeten

Eindelijk alleen.

O wat een schurk en vuige slaaf ben ik!
Is het niet gruwelijk dat die speler hier
in een verdichting, in een droom van hartstocht
zijn ziel zó dwingen kan naar wat hem voorzweeft,
dat hij door haar *bewogenheid* verbleekt;
de ogen *nat* van tranen, al zijn trekken
*verkramp*t, zijn stem gebroken, heel zijn doen
in overeenstemming met zijn verbeelding?
En dat voor niets! Alleen voor Hekuba!
Wat zegt hij haar, wat zegt hem Hekuba,
dat hij om haar moet wenen? Stel, dat hij
motief en wachtwoord voor mijn hartstocht kreeg?
't Toneel zou overvloeien van zijn tranen,
't publiek doof worden van zijn gruweltaal,
de schuldigen zou hij tot waanzin drijven,
onschuld en argeloosheid vrees aanjagen,
verbijsteren aller oog en oor.

Gerrit Komrij

Nu ben ik alleen.

O wat een laag en ploertig schepsel ben ik!
Is het geen wonder dat die speler hier,
Door louter kunst, door louter droom van hartstocht,
Zijn ziel zo in zijn fantasie laat opgaan
Dat alle kleur, al doende, uit zijn gezicht trekt,
Zijn oog vol tranen, wanhoop in zijn blik,
Zijn stem geknakt, heel zijn postuur gebarend
Zoals hij droomt? En allemaal om niets!
Om Hecuba!
Wat maakt hem Hecuba, of hij haar, uit
Dat hij om haar zou huilen? Wat zou hij,
Had hij mijn wachtwoord, mijn motief voor passie,
Niet doen? Hij weende het theater blank.
En zou elks oor met gruweltaal doorklieven.
De schuldige tot een delirium,
De schuldeloze tot perplexheid brengen,
De onwetende in verwarring, ja al wat
Het oog en oor vermag met stomheid slaan.